

Novum

In memoriam Dávid László

(Árapatak, 1932. május 25. – Székelyudvarhely, 2007. július 30.)

A lelkipásztor, művészettörténész és képzőművész Dávid László hirtelen bekövetkezett halála még mindig szinte hihetetlen. Elhunyt előtt néhány nappal még a Dávid-család találkozásán vett rész és szülőfalujában, Árapatakon szolgált Zsid 13,7–8 alapján: *Jézus Krisztus tegnap és ma és örökké ugyanaz.*

Mi is ezzel vigasztalódva őrizzük áldott emlékét; s azzal is, hogy haláláig *boldog ember* volt: igazán boldog, olyan irigylésre méltó gyermeki tisztsággal és egyszerűséggel, amely mindig sugárzott róla. Akkor is, amikor szűkebb és tágabb családja körében vagy a muzsnai és segesvári gyülekezet tagjai között volt, s ugyanúgy a szószéken is, ahol

természetes hangvétellel, mindenféle mesterkéeltség nélkül, világosan és meglepő egyszerűséggel prédikált, oly módon, hogy sajátos, de mások számára csöppet sem idegen látásmódja mindig megragadott és emlékezetes maradt. Gyermekien tiszta gondolkozású és szívű volt. Úgy hirdette az ígét, mint akin beteljesedett Krisztus ígérete: *Boldogok a tiszta szívűek, mert ők meglátják az Istent.* (Mt 5,8)

Alapjában véve eleve boldog és *hálás* embert ismerhettünk meg benne; de az utóbbi évtizedekben pedig tudatosan is hálásat. Kerekén húsz évvel ezelőtt élte át először: mit jelentenek a halál félemei, az, amikor részben elhal a szív. Azóta naponként hálás volt a ráadásul kapott időért. Boldog volt, ha másokon, a rászorultakon, a kisebbeken segíthetett (segítségnyújtásban érte az első szívinfarktus is), és erre tanította gyülekezeti híveit is.

Boldog volt a bibliai *békés bölcsesség* értelmében is. Nem törtetett a magasba, nem törekedett túl nagy és elérhetetlen, avagy látványos dolgokra (Zsolt 131). Csendben, kitartóan, megfontoltan és alaposan, szinte észrevétlenül végezte mindazt, amit napról napra kellett végeznie – Isten parancsa, tehetsége és lelkiismerete szerint; és a pedagógus vénával megáldott anyai ág, az Imre család sarjaként ösztönösen nevelt, tanított minden élethelyzetben. A tudás, a tapasztalat fitogtatása távol állt tőle. Létmódja volt a nevelés és tanítás: a családban és azon kívül; s aki vele találkozhatott, maradandóan megőrizte ezt az adottságát is.

Megelégedett volt önmagával és így a világgal is. *Alázatos* tudott maradni, a tudás nem tette gőgössé; alázatosan művelte mind a teológia, mind a történelem tudományát; és mint bölcs történész nagy távlatokban szemlélte a múltat és jövőt. Tisztán látta a maradandó értékeket, s ezeket felmutatva tudott megnyugtani másokat, nem a min-

dentudás, hanem az együttérző, Isten terveit kutató, földi utitárs egyszerű szavaival. Egyszer a kommunista rendszer visszásságai miatt panaszkodó nagyobbik lányának ezt mondta a maga csendes és nyugodt hanghordozásával: *Meglátjátok, néhány év múlva gyermekeitek ezt fogják kérdezni: Ki volt az a Ceaușescu?* Megnyugtató, bölcs szavai szó szerint beteljesedtek.

Szelíd és békés ember volt – természete szerint, de a Krisztus tanítványainak adott parancsnak is engedelmessé. Ez a jótékony légkör sugárzott mindig környezetében. Egyházmegyei előjáróként ezért kapta sokszor azt a megbízatást, hogy békét teremtsen a nyugtalanná lett hívek között; s bár ez nehéz és némelykor szinte reménytelen feladatot jelentett számára, öröme lehetett Jézus mondása szerint: *Boldogok, akik békét teremtenek, mert ők Isten fiainak neveztetnek.* (Mt 5,9)

A székelymúzsnai református templom
Dávid László grafikája (1958)

Ismét elment egy jó ember – idézte temetési igehirdetésében az őt ismerő udvarhelyi hívek egyszerű, de sokat mondó szavait Gede Mátyás lelkipásztor, és kiegészítette ezt: benne egyben *úri embert* veszítettünk el. De szilárdan hisszük, hogy ez a boldog, hálás, szerény, szelíd, békés és jó ember kősziklán állt és helye van ott, ahol Isten örök hajlékot készített számára is (2Móz 33,21; Jn 14,2) – sziklánál szilárdabb alapokon.

Tavaly volt kerekén 25 évek annak, hogy megjelent Dávid László könyve, *A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei*. Ez volt az első nagyobb méretű mű az erdélyi regionális műemlék-topográfiai munkák sorában. A székelyudvarhelyi *Örökségünk* folyóirat ennek kapcsán beszélgetést készített vele.¹ A cikket sajnos már nem olvashatta. Ebben elsősorban arra a kérdésre válaszolt, hogy melyek voltak nagy jelentőségű könyve keletkezésének előzményei és indítékai. De a kérdésekre válaszolva pályafutását is felvázolta. Ezért életútjáról és tudományos munkájáról hadd beszéljen ő maga.

„...A műemlékekkel, mint témával teológus koromban találkoztam. Attól kezdve egészen a könyv megjelenéséig, sőt napjainkig szívesen foglalkozom ezzel a témával.

¹ *Udvarhelyszék művészeti emlékei*. Bukarest, 1981. Nóvák Károly-István beszélgetése Dávid Lászlóval, a kötet szerzőjével. In: *Örökségünk: Történelem. Népelet. Néphagyomány*. I. évf. (2007) 2., 4–5. Ez úton is köszönetet mondunk a lap szerkesztőségének, hogy rendelkezésünkre bocsátotta a beszélgetés anyagát és megengedte, hogy idézzük ezt folyóiratunk megemlékezésében.

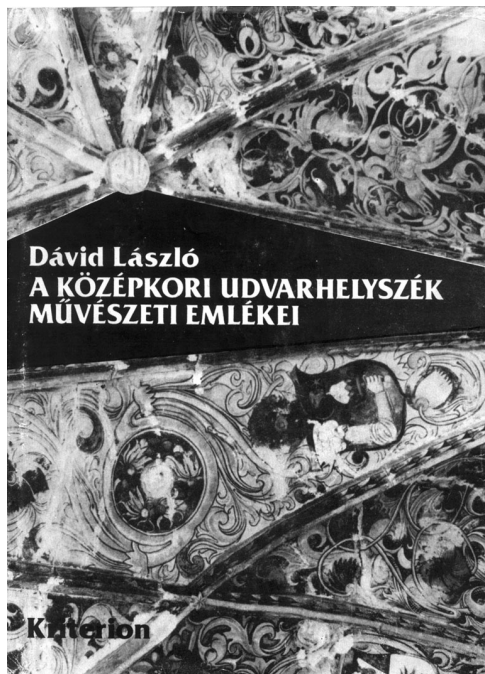
Gyermekkoromtól kezdve érdekelt a rajzolás és minden, ami rajzoltak. Elég korán hozzájutottam – Haáz Rezső rajztanárom révén – Orbán Balázs *Udvarhelyszék* kötetéhez, s így láttam, milyen nagy dolog, hogy akkor Orbán Balázs végigjárta ezt a térséget, leírta, eredményeit pedig megjelentette. De azt is láttam, hogy azóta milyen változások történtek, vagy mi az, amit Orbán Balázs véletlenül elszalasztott, nem nézett meg. Végül is az ő munkája indított arra – Haáz Rudi bácsi biztatására és segítségével –, hogy Udvarhelyszék műemlékeivel foglalkozzam.

Talán véletlenül történt, hogy a Teológián Juhász István egyháztörténész professzorunk 1953-ban, amikor én a harmadévet végeztem, pályázatot írt ki. A középkori templomok stílusa és a legfontosabb emlékek rövid bemutatása, ismertetése volt a téma. Nekifogtam és áttanulmányoztam a két középkori építészeti stílust, a román stílust és a gótikát. Dolgozatban bemutattam Európa leghíresebb emlékeit, de egy kicsit részletesebben foglalkoztam az erdélyiekkel, a kolozsvári Szent Mihály- és a Farkas utcai templommal, és Udvarhelyszékről is bemutattam néhányat, amelyeket már láttam, vagy gyermekkoromtól ismertem. Ekkor tanulmányoztam például a Jézus-kápolnát, a felsőboldogfalvi, illetve a bögözi templomot. A dolgozatot beadtam és aztán meglepetésemre kiderült, hogy ketten írtuk meg ezt a pályamunkát: az egy évvel nagyobb teológuslány, Nagy Melinda és én. Ő nyerte az első díjat, én a másodikat.

1955-ben, amikor a Teológiát elvégeztem, Székelyudvarhelyre kerültem segédlelkésznek. Itt lehetőségem nyílt az Udvarhelyi Református Egyházmegye legrégebbi jegyzőkönyveinek, vizitációs feljegyzéseinek tanulmányozására, amelyekben meglepetésemre sok olyan adat volt, ami Orbán Balázs kezében nem fordult meg; ezeket mások sem ismerték, akik Erdély művészettörténetével foglalkoztak. Itt Balogh Jolán nevét kell megemlítenem, aki az erdélyi reneszánsz műemlékekről írt, illetve Entz Gézá, akinek több komoly tanulmánya is megjelent a középkori erdélyi műemlékekről.

Ezeket tanulmányozva láttam, hogy van itt egy olyan terület, amit újra be kell járni, a helyszíni vizsgálatok mellett le kell fényképezni, lehetőleg mindent le kell rajzolni, és fel kell dolgozni a levéltári adatokat.

A Teológia elvégzése után hároméves magiszteri rendszerben volt lehetőség továbbtanulni. Ezt választottam. Héberből, görögből, egyháztörténetből, dogmatikából készültem és tettem vizsgát. Juhász István professzorom megengedte, hogy az egyháztörténet szakon belül művészettörténettel foglalkozzam. Gyűlt az anyag az udvarhelyi egyházmegye, illetve Udvarhelyszék műemlékeiről. Elindultam, jártam, már akkor, amikor Székelyudvarhelyen voltam egy évig, majd Kolozsváron két évig. Ez nagyon jó alkalom volt arra, hogy Debreczeni László anyagát is átnézzem, megismerjem és személyesen is megbeszéljem vele a dolgokat. Őt az egy-

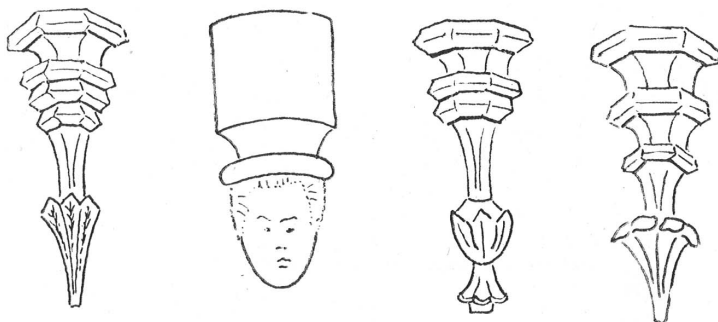

ház 1927-ben alkalmazta. 10 éven keresztül járta a szórványvidéket, főképp a veszélyeztetett területeket: rajzolt, írt, fényképezett, mért. Nyolc nagy vázlatkönyvet töltenek meg a rajzai, melyek most is az Egyházkerület tulajdonában vannak. Udvarhelyszék viszont kiesett az ő kutatási területéből, mivel akkor még nem tűnt veszélyeztetettnek, s ezért gondoltam arra, hogy ezt a részt választom. Szűkíteni kellett az anyagot. A magiszteri szakdolgozat témájának az Udvarhelyi Református Egyházmegye középkori eredetű templomait választottam. Közben 1958-tól muzsnai lelkipásztor lettem, onnan hat éven keresztül elég nehéz volt járni a vidéket és néha kétszer-háromszor is felkeresni a templomokat. Elsősorban a református falvak, gyülekezetek templomait vizsgáltam. Így állt össze 1963-ra a magiszteri dolgozat.

Közben kiderült, hogy az egész magiszteri rendszer leáll: be kell adni a dolgozatot román nyelven, mert csak akkor tudják elbírálni és lehet magiszteri vizsgát tenni. Mivel 1964-ben bátyám, Dávid Gyula kiszabadult a börtönből (nem amnesztiával, hanem letöltötte a hét évet), felajánlotta, hogy segít nekem, lefordítja a dolgozatot román nyelvre. Szinte egy évig dolgozott vele. Én is segítettem neki, külön szótárat készítettem, mivel a román szakkifejezéseket én jobban ismertem, akárcsak az Erdély műemlékeire vonatkozó román nyelvű anyagot. Sőt német nyelvű anyagot is olvastam, amit az erdélyi szászok már jóval Orbán Balázs előtt megírtak a maguk műemlékeiről, harangjairól, kelyheiről.

Bátyám, mikor visszakerült a Kriterion Könyvkiadóhoz, azt ajánlotta, hogy az anyagot adjuk ki könyv alakban. Akkor nyílt lehetőség megjelentetni magyar vonatkozású történeti könyveket Erdélyről. Amíg a munka megjelent, kétszer is volt olyan időszak, amikor pl. a helységneveket nem lehetett magyarul leírni a magyar szövegben; hanem csak úgy, hogy az *odorbei-i*, vagy a *mugeni-i* templom. Nagyon rosszul néztek ki ezek a szövegek.

Így jutottunk el odáig, hogy 1970-re megkötöttem a szerződést a Kriterion Könyvkiadóval: a munkát kiadja, amennyiben kiegészítem úgy, hogy ne csak a református templomok, hanem a középkori eredetű unitárius, katolikus templomok is benne lesznek, valamint a várak is. 1970-re el is készült volna a kötet, ha nem jön Segesvárra és házunkra az árvíz. Az anyag nagy része megsemmisült és elment a kedvem attól, hogy folytassam. Azonban, amikor már méteres víz volt a lakásunkban, a kézirat, a fényképek, a rajzanyag is tönkrement, akkor jött Debreczeni László Segesvárra, akivel jó kapcsolatban voltam és ismerte a kéziratot munkámat is. Kérte, kísérjem el Galambfalvára, mert ott most javítják a templomot, és valami új dolgok

Gyámkövek a bögozi református templom szentélyéből.
Dávid László rajzai *A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei* című könyvből.

kerültek elő. Elkísértem és akkor újra szíven talált a gondolat: nem szabad abbahagyni a műemlékkutatást. 1975-re jött a második árvíz, így tolódott ki a könyv megjelenése 1981-ig.

[...]

A vidék középkori építészetét nagyra értékelem, ez ösztönzött a kötet megírására. Azt reméltem, hogy szükség van rá, és ennek a mintájára akad majd valaki Maros megyében, Csíkban vagy Háromszéken is, aki Székelyföldre nézve körbejár és elkészít, összehoz egy ennyire dokumentált könyvet. Az volt a cél, hogy lehetőleg hibák nélkül rögzítse az akkori állapotot. Talán sikerült is, mert még most is előveszik, használják. Azóta a régészeti kutatás is bővült, a műemlékkutatásból sokkal többet lehet tudni, mit akkor. De úgy veszem észre, hogy akik értettek hozzá, azok értékelték munkámat: Entz Géza, majd a fia is, B. Nagy Margit, aki végül is a lektora volt ennek a könyvnek. Örvendek annak, hogy Jakó Zsigmond professzor elismerő köszönőlevelet küldött, amikor neki egy tiszteletpéldányt küldtem. Azt írta, hogy ezt a munkát egy munkacsoport szokta elvégezni, nem egy személy, különösen úgy, hogy közben arra törekedtem, lekipásztori szolgálatom csorbát ne szenvedjen.²

Szerettem volna továbblépni. Közben 1963-tól Segesvárra kerültünk, egészen a nyugdíjazásig segesvári lekipásztor voltam. Ki akartam bővíteni a kutatásokat arra az akkori Brassó-Szebeni Egyházmegyére, amelybe kerültem. Nemsokára jött a megváltás, akkor átkerültünk a Küküllői Egyházmegyéhez. Ez a Kis-Küküllő völgyét jelent, nagyjából Szováttától Dicsőig, nagyon sok műemlékkel. Akkor annak fogtam neki, de már nem jutottam el odáig, hogy jegyzeteim kész anyaggá váljanak.

Úgy veszem észre, hogy Udvarhely szép középkori műemlékanyaga egyáltalán nem kisebb, nem kevesebb, mint Erdélyé vagy akár az egész magyar kultúrterületé. Az erdélyi emlékanyagot a felvidékihez lehetne hasonlítani. Ott és a Dunántúlon, az osztrák határ közelében maradt meg néhány olyan értékű műemlék, mint amilyen Dályában, Derzsben, Bögözben vagy Galambfalván áll, hogy csak a leghíresebbeket említsem.

[...]

Azt hiszem, azóta mind a három magyar egyházkerület, a katolikus, az unitárius és a református egyház is összegyűjtötte, részletesen feldolgozta a műértékekről szóló adatokat, azt kiegészítette levéltári adatokkal is. Ez, ha nincs is kiadva, letétbe van helyezve, megvan. A másik dolog az, hogy változott a helyzet, mert 1990 óta annyi

Segesvári utcacészlet
Dávid László akvarellje (1964)

² B. Nagy Margit, Jakó Zsigmond és Csetri Elek méltató sorai a 70 éves Dávid Lászlót köszöntő *Református Szemle* különszámában olvashatók. (RSz 2002/1.)

lehetőség van publikálni és olyan új gárda nőtt fel, akik sokkal többet dolgoznak, és a munkát sokkal jobban végzik, mint ahogy azt én tehettem.

A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet keretein belül Buzogány Dezső vezet egyháztörténeti kutatócsoportot, s a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemhez kötődik a Kovács András vezette műemlékvédelmi kutatócsoport. Nagy örömmel látom, hogy az Udvarhelyi Egyházmegye levéltárának anyagából, amely teljesen ismeretlen volt a kutatók előtt, Tóth Levente, Kolombán Zsuzsanna és mások egymás után jelentetik meg tanulmányaikat, akár az Areopoliszbán, akár másutt. Tehát halad a kutatás.

[...]

A műemlékekkel való foglalkozás, mivel templomokról volt szó, teljesen összekapcsolódott az egyháztörténeti, gyülekezettörténeti kutatással. Tudnom kellett egy sor dolgot a gyülekezetről, annak az életéről, templomjavításokról, templomrombolásokról, amik az egyházközség történetéhez tartoztak. Ezeket én végigkutatam, és ezt szívesen végeztem. Most inkább ehhez jutok hozzá, mivel terepmunkára nem tudok menni. De vannak fiatalok, akik ezzel foglalkoznak: felmérnek, fényképeznek. Tehát most az egyházközségek történetére figyelek, az eddig összegyűjtött anyagból, de könyv már nem lesz belőle, esetleg egy tanulmány.”

Dávid László utóbbi mondatai is az ő közismert szerénységéről és nagyságáról vallanak. Olyan tekintetben, hogy értékelt és elismerte a nyomába lépett fiatal tanítványok munkáját (erről több rendben nyilatkozott máskor is) és át tudta adni nekik a stafétát, anélkül, hogy egy csöppnyi féltékenység is megkörnyékezte volna. De olyan tekintetben is, hogy az egyházközségek általa összegyűjtögetett történetének anyagát csupán tanulmány méretűnek becsülte, holott ennél többet hagyott maga után. Reméljük azonban, hogy a kéziratok mihamar szakértő kezekbe kerülnek, a hálás tanítványok és tisztelői pedig gondoskodni fognak arról, hogy utóbbi kutatásainak és gyűjtésének eredményei tanulmánykötetben jelenjenek meg. Annál is inkább, hogy életének a lekipásztori szolgálat és család mellett a művészettörténeti munkásság adott értelmet. „Olyan korban töltötte le szolgálati idejének nagy részét, amikor történelmi és egyháztörténelmi értékeinket állandó veszély fenyegette. A vészhelyzet tudatosult, és évtizedekre terjedő alapos munkával, fényképezőgéppel és mérőszinórral mentette át papírra mindazt, amit arra alkalmasnak tartott, és alapos forráskutatással tette világossá minden egyes objektum történetét. Példájával másokat is arra ösztönzött, hogy az évszázados értékek átmentési munkájából kivegyék részüket. *Auctor unius libri* (egykönyves szerző) – szól a középkori mondás elmarasztalóan azokról, akik életükben csak egyetlen könyvet írtak meg. Ez Dávid László esetében nem lekicsinylő, hanem épp ellenkezőleg: közel félezer oldalas könyve művészet- és egyháztörténeti tevékenységének olyan gazdag tárháza, amelyről méltán mondja korunk egyik legkiválóbb történésze, hogy a Székelyföld múltjának feltárásában Orbán Balázs óta (...) a legjelentősebb és legfontosabb tudományos tett.³

³ Buzogány Dezső: Köszöntő. *Református Szemle. Emlékszáma Dávid László 70. születésnapjára*. 2002/1. 3.

Hasonlóan értékelte őt Oláh István,⁴ aki többek között így emlékezett rá: „Dr. Dávid László tudta és tette dolgát. [...] Pontosán tíz esztendővel ezelőtt beültem ritka előadásainak egyikére, a székelyföldi harangokról értekezett, illetve a szász öntömesterekéről és -műhelyekről, ahonnan zömben e régi, barátbetűs harangok kikerültek.⁵ És akkor jöttem rá, [...] mindabban teljes, amivel csak foglalkozik.”⁶

1995. augusztus 30-án *Műemlékvédelemért díjat* vehetett át Budapesten a Magyar Köztársaság környezetvédelmi és területfejlesztési miniszterétől, a műemlékek megmentése, gondos helyreállítása és szakszerű bemutatása érdekében végzett kiemelkedő tevékenységéért. 2003. április 15-én pedig a XX. Műemlék-világnapon, *Forster Gyula-díjat* kapott a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumától, az örökségvédelem területén végzett kiváló munkássága elismerésül. Méltatása rendjén többek között ezek hangzottak el: *Hűséges lelkeszji munkája mellett lelkes művészettörténészként, szakszerűen és korántsem műkedvelői szinten gyűjtögette össze értékes könyvének, A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékeinek (Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1981) anyagát. A könyv annak az emlékszágnak gazdagított összefoglalása, amelyet jó száz évvel korábban egy másik „műkedvelő”, Orbán Balázs fedezett fel a magyar tudomány számára. Dávid László jórészt saját felméréseire épített, könyvének illusztrációi pedig szintén csak a többnyire általa készített rajzok és fényképek. A mű értékét növelik egyéni megfigyelései, az általa újonnan feltárt levéltári források, valamint önálló, máig behatárolt értelmezései. E munkájának s az óta megjelent és hasonló tárgyú tudományos közleményeinek eredményei maguktól értetődően épültek be az évek során az Erdéllyel és Székelyfölddel kapcsolatos művészettörténeti irodalomba. Dávid László munkássága azonban ennél jóval nagyobb hatású volt: sok erdélyi és anyaországi fiatalt ösztönzött arra, hogy fölfedezze magának Erdély csodálatosan archaikus világát, s keresse benne maga és hozzátartozói, ősei elhalványult nyomait – saját identitását.*⁷

Utolsó szolgálata közben, szülőfalujában, Árapatakon, 2007. július 28-án

⁴ Oláh István: Aminek értelméül élt. In: *Udvarhelyi Híradó*, 2007. augusztus 2.: „*A középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei* című tanulmánykötetéből itélve egykötetes szerző volt, még akkor is, ha az 1981-ben a Kriterion Könyvkiadónál megjelent monográfia előtt és után több folyóiratban is publikált. A könyvnek tartós visszhangja támadt, szerzői és kiadói bravúr volt annak idején. Ritka szerencsének számított, ha valaki pult alatt megkaphatta, mert a diktatúra itt is, mint mindenben, ami fajtánkkal és múltunkkal kapcsolatos, főleg tiltott, és csak tessék-lássék engedett valamelyest. [...] Dr. Dávid László Segesváron szolgáló református lelkeszji volt, közelítéseiben, tény- és érvanyagában is Orbán Balázs-i...”

⁵ *Segesvári harangöntők*. Előadás a Haáz Rezső Múzeum 200 éves évfordulóján. Székelyudvarhely, 1997. október 17.

⁶ Uo.

⁷ Ld. Forster Gyula-díjjal tüntették ki dr. Dávid László nyugdíjas lelkipásztort. *Református Szemle* 2003. 330.